

Maticový zápis (Voigtova notace):

$$\partial\{\boldsymbol{\sigma}\} + \rho\mathbf{b} = \mathbf{0} \quad (1.1.11)$$

Operátor ∂ má ve Voigtově notaci stejný význam jako divergenční operátor ∇ v tenzorové notaci. Uvedme jej v explicitní formě:

$$\partial = \left[\begin{array}{ccc|ccc} \frac{\partial}{\partial x} & 0 & 0 & 0 & \frac{\partial}{\partial z} & \frac{\partial}{\partial y} \\ 0 & \frac{\partial}{\partial y} & 0 & \frac{\partial}{\partial z} & 0 & \frac{\partial}{\partial x} \\ 0 & 0 & \frac{\partial}{\partial z} & \frac{\partial}{\partial y} & \frac{\partial}{\partial x} & 0 \end{array} \right] \quad (1.1.12)$$

Pro lepší zapamatování upozorňujeme na symetrii levé a pravé poloviny matice a na schéma postupných derivací, které se podobá Voigtovu pravidlu:

$$\left[\begin{array}{ccc|ccc} & 0 & 0 & 0 & \leftarrow & \\ \text{sym.} & & 0 & & & \\ & & & \text{sym.} & & 0 \end{array} \right]$$

Operátor ∂ můžeme využít i pro geometrické rovnice (míru deformace) v lineární mechanice:

$$\{\boldsymbol{\varepsilon}\} = \partial^T \mathbf{u} \quad (1.1.13)$$

f) Gradient

Používá se stejného operátoru ∇ (*del*) jako u divergence, ale bez tečky za operátorem ∇ pro vektor a tenzor. Gradient se také označuje grad. Gradient aplikovaný na skalár je definován výrazem

$$\nabla a \equiv \text{grad}(a) = \frac{\partial a}{\partial x_1} \mathbf{i} + \frac{\partial a}{\partial x_2} \mathbf{j} + \frac{\partial a}{\partial x_3} \mathbf{k} = \frac{\partial a}{\partial \mathbf{x}} = \left\{ \begin{array}{c} \frac{\partial a}{\partial x_1} \\ \frac{\partial a}{\partial x_2} \\ \frac{\partial a}{\partial x_3} \end{array} \right\} \quad (1.1.14)$$

a výsledkem je vektor.

$\mathbf{i}$, $\mathbf{j}$, $\mathbf{k}$ jsou jednotkové vektory ve směru os x_1 , x_2 , x_3 . V aplikaci na skalár se operátor ∇ také nazývá Hamiltonův operátor.

Aplikován na vektorové pole je nazýván „gradient vektorového pole“. Naznačuje postupné derivování vektoru podle všech souřadnic. Ukažme jeho aplikaci na vektor $\mathbf{v}$:

Podobně platí

$$\delta W^{\text{int}} = \delta \mathbf{d}^T \mathbf{K} \mathbf{d} = \delta \bar{\mathbf{d}}^T \mathbf{T}_d^{-T} \mathbf{K} \mathbf{T}_d^{-1} \bar{\mathbf{d}} = \delta \bar{\mathbf{d}}^T \bar{\mathbf{K}} \bar{\mathbf{d}} \quad (1.1.107)$$

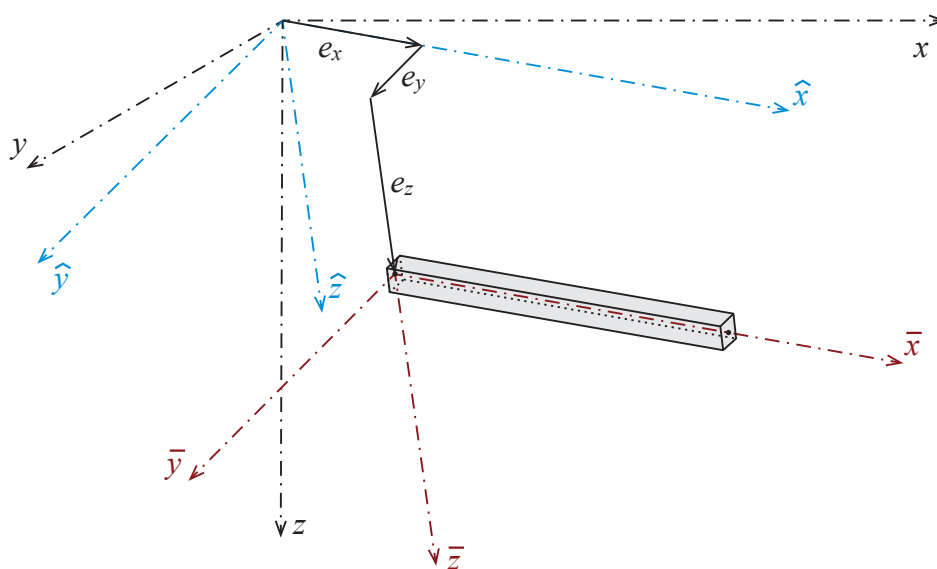
tedy

$$\bar{\mathbf{K}} = \mathbf{T}_d^{-T} \mathbf{K} \mathbf{T}_d^{-1} \quad (1.1.108)$$

Pro matici hmotnosti $\mathbf{M}$ platí stejné transformační vztahy jako pro matici tuhosti.

Příkladem, kde transformační matice $\mathbf{T}_d$ není ortogonální, je excentrické připojení uzlů prvku k uzlům sítě za předpokladu jejich tuhého spojení.

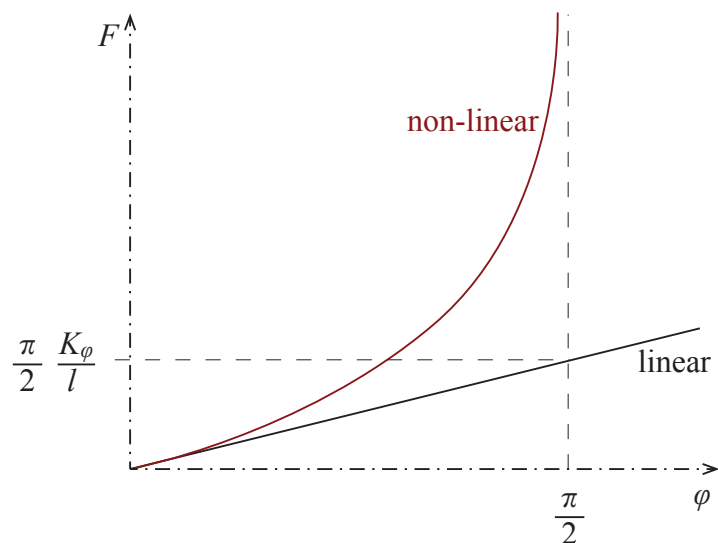
Označme globální souřadný systém s počátkem v uzlu sítě $\mathbf{x}$ a lokální souřadný systém svázaný s daným prvkem (např. prutem) $\bar{\mathbf{x}}$. K odvození budeme potřebovat ještě pomocný souřadný systém $\hat{\mathbf{x}}$, který je rovnoběžný s $\bar{\mathbf{x}}$, ale má počátek v uzlu sítě.

Obr. 1.2 Excentrické připojení uzlu prvku k uzlu sítě s excentricitami v lokálních souřadnicích prvku, globální a lokální souřadný systém

Definujme v souřadných systémech $\mathbf{x}$, $\hat{\mathbf{x}}$ a $\bar{\mathbf{x}}$ vektory parametrů deformace $\mathbf{d}$, $\hat{\mathbf{d}}$ a $\bar{\mathbf{d}}$ a tak, že nejdříve jsou uvedeny složky vektoru posunutí uzlu a pak složky vektoru rotace. (Je třeba poznamenat, že rotace přesně vzato není vektor. Pro složky rotace neplatí totiž komutativní zákon. V linearitě však tuto vlastnost mlčky předpokládáme. Implikuje ji totiž princip superpozice. Pro dostatečně malé rotace je však možno rotaci považovat s dostatečnou přesností za vektor. Pracujeme-li s většími rotacemi, je třeba řešit úlohu v dostatečně malých přírůstcích, aby v rámci přírůstku všechny předpoklady linearity, včetně komutativního zákona pro složky rotace, platily.)

Vztah mezi parametry deformace $\bar{\mathbf{d}}$ definované v $\bar{\mathbf{x}}$ a parametry $\hat{\mathbf{d}}$ definované v $\hat{\mathbf{x}}$ můžeme potom vyjádřit následovně:

Obr. 1.5 Lineární a nelineární vztah mezi silou a pootočením u pružně vetknuté konzoly

Z obr. 1.5 je patrna nesmyslnost lineárního řešení při větším pootočení.

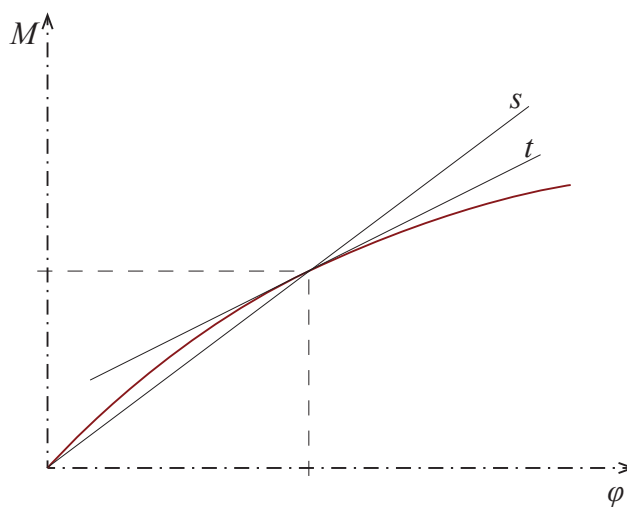
Fyzikální nelinearitu bychom do příkladu zavedli nelineárním vztahem mezi momentem a pootočením:

$$M = K_s(\varphi)\varphi$$

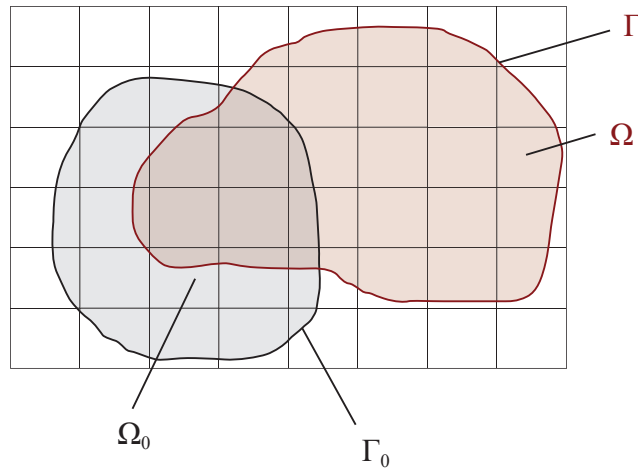
kde tuhost vetknutí K_s je funkcí pootočení φ . V tomto případě je $K_s(\varphi)$ tzv. sečnová tuhost. Pokud bychom tento vztah definovali diferenciálně

$$dM = K_T(\varphi) d\varphi$$

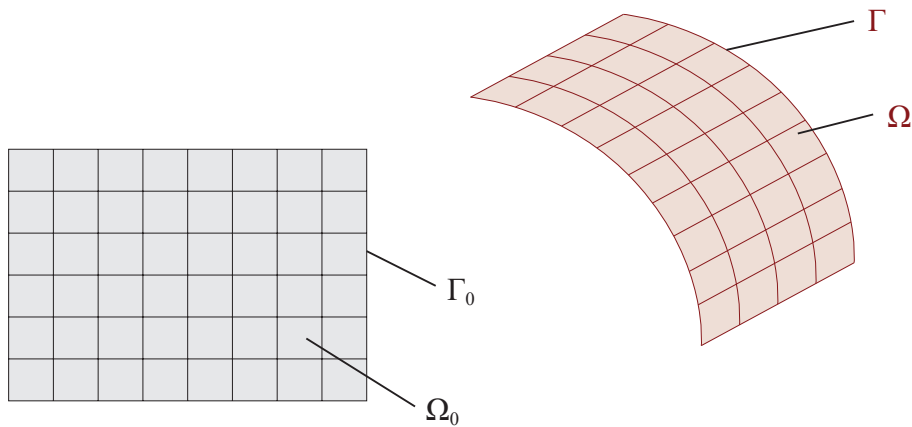
šlo by o tzv. tečnou tuhost.

Obr. 1.6 Nelineární pracovní diagram pružného vetknutí

Eulerovská síť

Obr. 1.7 Eulerovská síť konečných prvků

Lagrangeovská síť

Obr. 1.8 Lagrangeovská síť konečných prvků

1.4 DIFERENCIÁLNÍ A VARIČNÍ FORMULACE V MECHANICE TĚLES**1.4.1 Diferenciální formulace**

Diferenciální formulace je silná formulace. Jde o formulaci úlohy pomocí diferenciálních rovnic s příslušnými okrajovými nebo počátečními podmínkami. Tato formulace je silná, protože klade větší (silnější) požadavky na hledanou neznámou funkci (např. pole posuvů) ve srovnání s integrální formulací.

1.4.2 Variační formulace

Variační formulace definuje úlohu jako extremizaci nějakého funkcionálu. Pokud je úloha definována diferenciální rovnicí (tedy silnou formulací), pak můžeme variační formulaci této úlohy označit

2 GEOMETRICKÁ NELINEARITA

2.1 ZÁKLADNÍ POJMY

2.1.1 Souřadné systémy v nelineární mechanice

Je účelné definovat dva základní souřadné systémy používané v geometricky nelineární analýze. **Prostorové** (nebo také Eulerovské event. globální) souřadnice budeme označovat $\mathbf{x}$. Určí polohu bodu v prostoru. **Materiálové** (nebo také Lagrangeovské event. lokální) souřadnice, které budeme označovat $\mathbf{X}$, označují bod tělesa. Každý materiálový bod je definován jedním vektorem materiálových souřadnic, který se při pohybu bodu v prostoru nemění. Materiálové souřadnice jsou obvykle totožné s prostorovými souřadnicemi v počáteční (obvykle nedeformované) konfiguraci tělesa.

Lagrangeovský popis posunutí

Nechť $\mathbf{E}_i$ jsou jednotkové vektory báze materiálových souřadnic $\mathbf{X}$ a $\mathbf{e}_i$ jsou jednotkové vektory báze prostorových souřadnic $\mathbf{x}$. Potom můžeme posunutí hmotného bodu v prostoru $\mathbf{u}(\mathbf{X}, t)$ v prostorových souřadnicích definovat Lagrangeovským popisem následovně:

$$\mathbf{u}(\mathbf{X}, t) = u_i \mathbf{e}_i \quad (2.1.1)$$

S užitím materiálových a prostorových souřadnic hmotného bodu můžeme pro pohyb bodu psát:

$$\mathbf{u}(\mathbf{X}, t) = \mathbf{b}(t) + \mathbf{x}(\mathbf{X}, t) - \mathbf{X} \quad (2.1.2)$$

nebo indexově

$$u_i = \alpha_{i,j} b_j + x_i - \alpha_{i,j} X_j \quad (2.1.3)$$

$\mathbf{b}(t)$ je vektor posunutí počátku souřadné soustavy $\mathbf{X}$ od počátku souřadné soustavy $\mathbf{x}$.

Definujme materiálový gradient vektoru posunutí $\nabla_{\mathbf{X}} \mathbf{u}$, který je tvořen parciálními derivacemi vektoru posunutí podle materiálových souřadnic:

$$\nabla_0 \mathbf{u} \equiv \nabla_{\mathbf{X}} \mathbf{u} = \nabla_{\mathbf{X}} \mathbf{x} - \mathbf{I} = \mathbf{F} - \mathbf{I} \quad (2.1.4)$$

nebo

$$\frac{\partial u_i}{\partial X_K} = \frac{\partial x_i}{\partial X_K} - \delta_{iK} = F_{iK} - \delta_{iK} \quad (2.1.5)$$

Tenzor $\mathbf{F}$ se nazývá deformační gradient.

potom můžeme napsat vztah

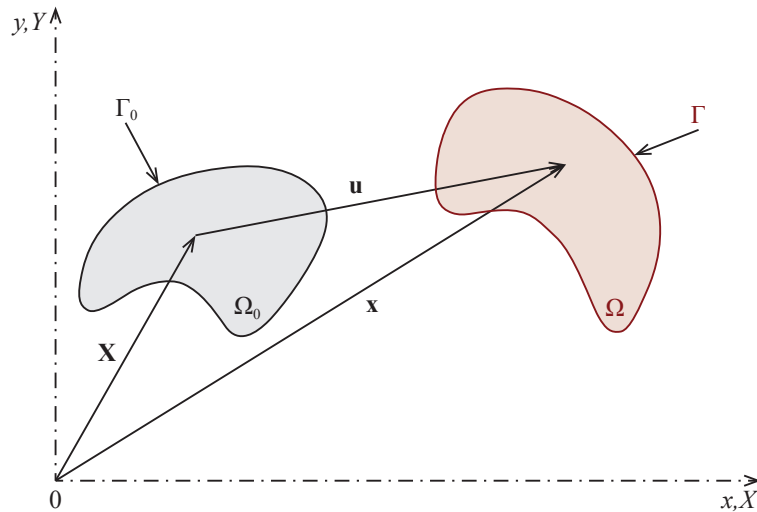
$$\mathbf{u}(\mathbf{X}, t) = u_i \mathbf{e}_i = u_i \alpha_{iJ} \mathbf{E}_J = U_J \mathbf{E}_J = \mathbf{U}(\mathbf{x}, t) \quad (2.1.15)$$

V případě, že počátek materiálových a prostorových souřadnic je totožný a neuvažujeme-li časový faktor, můžeme Lagrangeovský popis posunutí hmotných bodů napsat jednodušeji. Posunutí bodu v prostoru je potom definováno vektorem

$$\mathbf{u}(\mathbf{X}) = \mathbf{x} - \mathbf{X} \quad (2.1.16)$$

Platí také

$$\mathbf{x} = \mathbf{X} + \mathbf{u} \quad (2.1.17)$$

Obr. 2.1 Nedeformovaná (počáteční) a deformovaná (běžná) konfigurace tělesa

Pohyb, rychlost a zrychlení

Pohyb tělesa je popsán

$$\mathbf{x} = \Phi(\mathbf{X}, t) \quad \text{nebo} \quad x_i = \phi_i(\mathbf{X}, t) \quad (2.1.18)$$

kde $\mathbf{x}$ je poloha materiálového bodu $\mathbf{X}$ v čase t . Souřadnice x_i popisuje polohu bodu v prostoru a jsou nazývány prostorové, nebo také Eulerovské souřadnice. Funkce $\Phi(\mathbf{X}, t)$ mapuje počáteční, neboli referenční souřadnice na běžné souřadnice v čase t , což je nazýváno mapování z počáteční do běžné konfigurace (push forward). Pro $t = 0$ platí

$$\mathbf{X} = \mathbf{x}(\mathbf{X}, 0) \equiv \Phi(\mathbf{X}, 0) \quad \text{nebo} \quad X_i = x_i(\mathbf{X}, 0) = \phi_i(\mathbf{X}, 0) \quad (2.1.19)$$

Posunutí hmotného bodu je dáno rozdílem mezi jeho běžnou polohou a jeho počáteční polohou.

Je možno ukázat, že platí

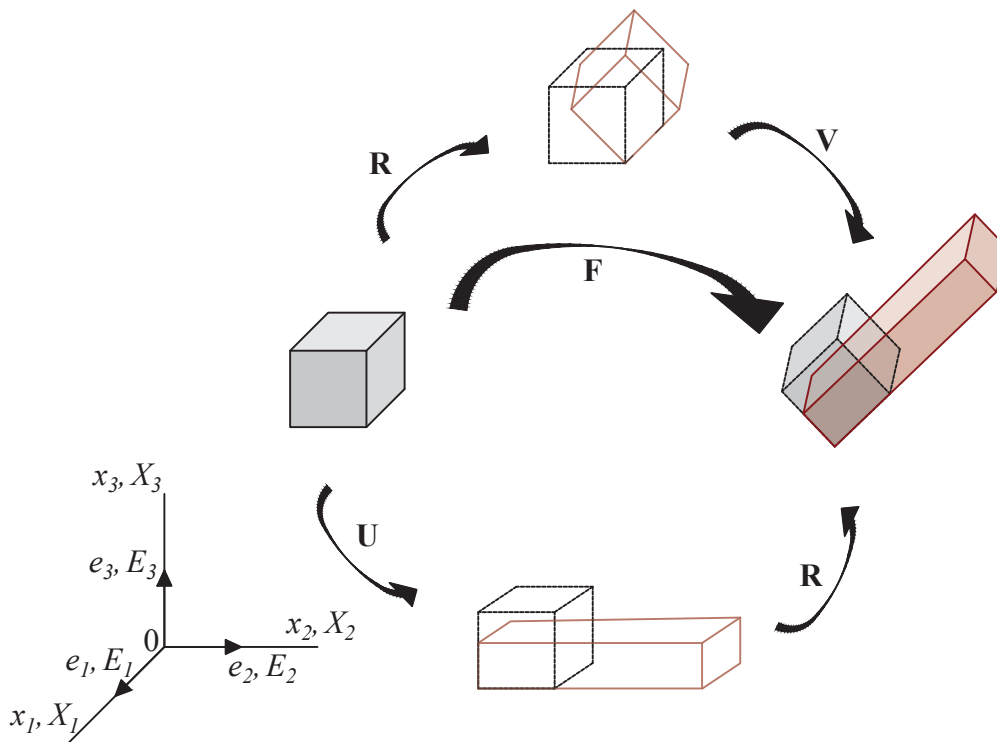
$$\nabla_0 \bar{\mathbf{v}}(\mathbf{X}) \mathbf{F}^{-1} = \begin{bmatrix} 2 & -1 & 0 \\ 0 & 6X_2 & 1 \\ 1 & 0 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 & -1 & 0 \\ 0 & -6x_2 & 1 \\ 1 & 0 & 1 \end{bmatrix} = \nabla \mathbf{v}(\mathbf{x})$$

2.1.3 Polární dekompozice deformačního gradientu

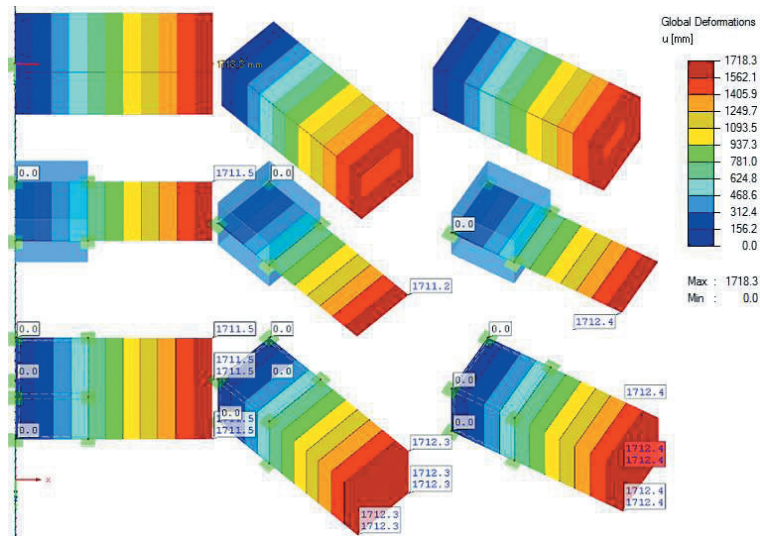
Vztah mezi původní a výslednou konfigurací, který je dán deformačním gradientem $\mathbf{F}$, lze rozdělit na rotaci danou tenzorem $\mathbf{R}$ rotace a deformaci danou buď pravým stretch tenzorem $\mathbf{U}$, nebo levým stretch tenzorem $\mathbf{V}$. Záleží, jestli je v infinitezimální části tělesa myšleně provedena nejdříve rotace a potom deformace, nebo naopak. Vztahy mezi deformačním gradientem $\mathbf{F}$ a tenzory $\mathbf{U}$ a $\mathbf{V}$ můžeme tedy popsat následující rovnicí:

$$\mathbf{F} = \mathbf{R} \cdot \mathbf{U} = \mathbf{V} \cdot \mathbf{R} \quad (2.1.59)$$

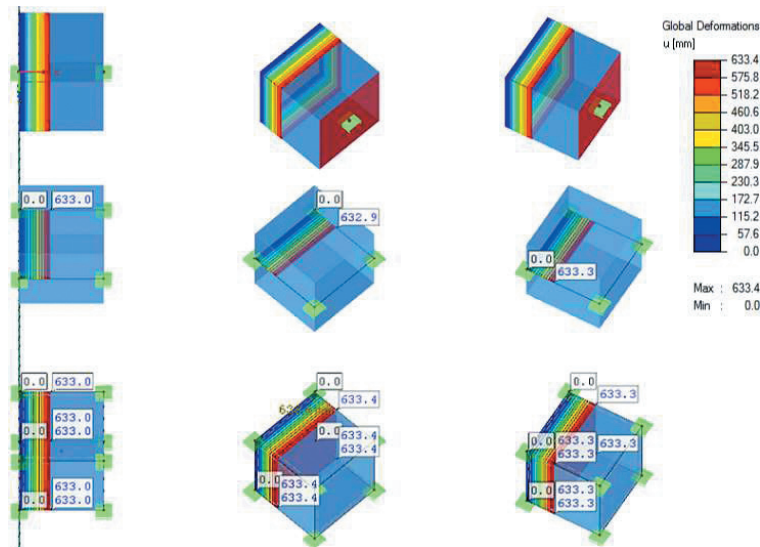
Tedy buď je provedena nejdříve deformace $\mathbf{U}$ a potom rotace $\mathbf{R}$, nebo nejdříve rotace $\mathbf{R}$ a potom deformace $\mathbf{V}$, jak je schematicky vyjádřeno na obr. 2.4.

Obr. 2.4. Schematické zobrazení polární dekompozice

Obr. 2.13 Velikost posunutí od zatížení napětím o hodnotě působící na dvou protějších plochách

Obr. 2.14 Velikost posunutí od zatížení napětím o hodnotě působící na dvou protějších plochách

Srovnání konvergence standardního a nového algoritmu

Nechť posloupnost $\{u_n\}$ konverguje k u_c . Jestliže pro kladné číslo $p \geq 1$ a konstantu $\lambda > 0 \wedge \lambda < \infty$ platí:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} b_n = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{|u_n - u_c|}{|u_{n-1} - u_c|^p} = \lambda \quad (2.7.102)$$

potom p se nazývá řád konvergence posloupnosti. Konstanta λ se nazývá asymptotická chyba. Jestliže p je velké, posloupnost $\{u_n\}$ konverguje rychle k u_c . Jestliže $p = 1$, konvergence je lineární. Jestliže $p = 2$, potom jde o kvadratickou konvergenci, a jestliže $p = 3$, jedná se o konvergenci kubickou, atd. Posloupnosti nejčastěji konvergují lineárně, nebo kvadraticky. Kvadratická konvergence je dostačující pro výpočetně efektivní numerické metody.

3.1 JEDNOOŠÁ NAPJATOST

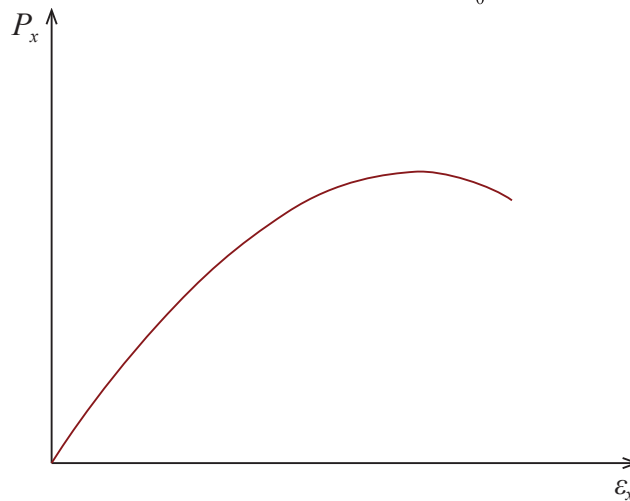
Pro uvedení do problematiky uvažme nejdříve případ jednoosé napjatosti. Mějme prut o počáteční délce l_0 a počáteční průřezové ploše A_0 . Zatížíme-li prut osovou silou F , dostaneme nominální (inženýrské) napětí (totožné s prvním napětím Piola-Kirchhoff pro 1D).

$$\boxed{N_x = P_x = \frac{F}{A_0}} \quad (3.1.1)$$

Inženýrská (lineární) deformace je definována vztahem

$$\varepsilon_x = \frac{\delta l}{l_0} = \lambda_x - 1 \quad (3.1.2)$$

kde δl je protažení prutu a λ_x je roztažení prutu (stretch) $\lambda_x = \frac{l}{l_0}$.

Obr. 3.1 Vztah mezi inženýrskou deformací a inženýrskou napjatostí

Alternativně může být odezva také vyjádřena ve vztahu ke skutečnému napětí. Skutečné (Cauchyho) napětí je dáno výrazem

$$\sigma_x = \frac{F}{A} \quad (3.1.3)$$

kde A je běžná plocha, tj. proměnná v průběhu roztahování prutu.

Alternativní míra deformace je odvozena uvážením přírůstku deformace jako změny délky na jednotku běžné délky, tj.

1.4.4 Příklad Mechanism2-shell

Podobná konstrukce jako v příkladu Mechanism 2, ale modelovaná skořepinovými prvky. Po deformaci musí plochy spojené nezatíženým kloubem ležet v jedné rovině.

